

20 éve, 1999 karácsonyán lépett át az Örökkévalóságba **Farkas József**, úttörő szemléletű és lelkiületű református lelkész, akinek sok írása jelent már meg lapunkban. Alábbi elmélkedése eredetileg bibliaórai előadásként hangzott el 1978 decemberében.

Tragédia a szerelemben

Történt ezután, hogy megszeretett egy asszonyt a Szórék völgyében, akinek Delila volt a neve. (Bírák könyve 16,4)

Sámson és Delila történetében élénk rajzolódik az ember tragédiájának az a fejezete, amelyet így mondhatunk: a szerelmi élet tragédiája. Ebben a történetben döbbenetesen sűrítve áll elénk a szerelmi élet tragédiája. Mindnyájan érezzük, hogy hatalmas dzsungelbe megyünk bele, amikor ebbe a témakörbe akarunk behatolni. Nem is remélhetjük, hogy az egész területet bejárjuk, minden mélységet megvilágítunk, minden problémára feleletet adunk. A tragikum felől közelítem meg a témát, azt kereselem, hogy a szerelmi élet hol romlik el, hogyan lesz tragikussá.

Mindjárt felvetem az alapvető kérdést: Vajon az, hogy férfivé és nővé teremtette Isten az embert, az hogy szexualitás van bennünk, az **áldás vagy átok?** Lehet így is válaszolni rá, lehet úgy is. Egészen más folytatás következik, ha valaki így válaszol, ha valaki úgy válaszol. Az egyház válasza sem volt egyértelmű évszázadokon át. Ma mást mond az egyház, mint az előző századokban, tehát megérdemli a kérdés, hogy alaposan foglalkozunk vele. Atok-e vagy áldás a szexualitás?

Erre az én válaszom az, hogy a szexualitás olyan nagy ajándék, hogy az ember nem is tud vele mit csinálni. **Olyan nagy ajándék**, hogy nem tudja kézben tartani, nem tud helyesen élni vele: elromlik a kezén. Két hasonlat jutott eszembe, amikor ezen meditáltam; talán egy kicsit szemléltetik ezt a gondolatomat. Képzéljük el a Zeneakadémián a hatalmas orgonát, előtte a játszóasztalt, és gondoljuk el: odaültetnek egy ötéves gyermeket a játszóasztalhoz. Azt sem tudja, hogy mivel mit kell csinálni. Huzigálja a regisztereket, nyomkodja a billentyűket: Megszólal, nem szólal? Tegyük fel, hogy ügyes az az ötéves gyermek, és a végén lepötyögteti azt, hogy „Boci, boci tarka, se füle, se farka”. Ott van a Zeneakadémia orgonája, csodálatos dallamok, muzsikák rejtőznek benne, és egy gyermek azt játssza, hogy „Boci, boci tarka”...

Az a meggyőződésem, hogy körülbelül így vagyunk a szexualitással. Csodálatos ajándéka Istennek – és mi pötyögtetünk rajta valami szegényes kis muzsikát. A másik kép, ami eszembe jutott, a drágakövek világából való. Ha jól tudom, az egyik legértékesebb, legszebb gyémánt a Koh-i-noor gyémánt. Gondoljuk el, hogy mondjuk a Tutaj utcai munkásszálló munkástanulónak gombfocizásra odaadják a Koh-i-noor gyémántot! Gombfocizás a Koh-i-noor gyémánttal! Körülbelül ilyen a mi viszonyulásunk a szexualitáshoz. Istennek valami csodálatos drága ajándéka, becses ajándéka, csak hát éppen a mi kezünkbe került, és mint annyi más, ez is elromlik a mi kezünkön.

Nos tehát, a további kérdés az, hogy hogyan lesz problematikus, miért olyan problematikus a szerelmi élet? Hol lesz tragikussá ez a hallatlanul gazdag aján-

dék, amit Isten ad minékünk? Itt azt kell megérteni, hogy a szerelmi élet az az élményvilág, amelyben nagyon közel kerül egymáshoz mibennünk az Isten és az állat. Korábban már említettem: az alapállásom az, hogy embernek lenni ilyesmit jelent: **Isten és állat van bennünk**. A szerelmi életben egészen közel kerül egymáshoz az Isten és az állat. Összeférnek egymással. Nem igaz az, hogy az egyik kizárja a másikat. Az egyház mérhetetlen sok tévedése valahol itt indult el, hogy ezt nem értette: Isten és az állat együtt van bennünk! Nem igaz, hogy az Isten itt aztán végképp meg akarja ölni az állatot. És elég baj az is, hogy az ember a sok rossz tanítás által, a közszellem által, az egész emberiség elesettsége által csak az állatot éli meg, holott az Isten gyermekeinek a lehetősége igenis az, hogy Isten és az állat közelségében, együttesében olyasmit éljen át, amit sehol senki, semmiféle világban nem élhet meg. Ez az emberlétnek ténylegesen e földre méretezett, e földre ajándékozott csodálatos lehetősége. Tehát ha valahol tragédia van a szerelmi életben, akkor itt van a tragikum, hogy nem kerül megfelelő harmóniába az, hogy „az Isten és az állat van bennem”, és nem működik jól az ember szerelmi élete, szexualitása, mint ahogyan Sámson és Delila történetében is láthatjuk.

Még valamit a szerelmi élet elemzéséhez. Kettős tételben fogalmazom meg most az idevonatkozó felismerésemet. Az egyik az, hogy a szerelmi élet, a szexualitás, a földi emberi életnek a leghatalmasabb **motorja**. Amde a másik az, hogy a szerelmi élet, a szexualitás, **nem a végső célja** az emberi életnek. A leghatalmasabb motor, amelyik mozgatja az életet, de nem a végső célja, jöllehet **bizonyos értelemben** igenis célja.

Az arányokon dől el a dolog. Túlhangsúlyozásokon, torzulásokon, arányokon dől el a dolog. Ennek a motornak a működése maga is igenis szépsége, gazdagsága, rendeltetése az emberi életnek, de nem a legvégső célja. Miközben ez a motor működik, miközben túllök önmagamon valami sajátos közösségbe egy másik emberrel, kapcsolatba juttat – ezáltal a megváltozást segíti. A magamba roskadt életből kilök, egy másikkal szövetségbe hoz. A szerelemben elváltozom, de ez az elváltozás még nem a végső elváltozás. Aztán majd együtt kellene tovább változnunk. Ez lenne a szerelmi életnek az egészséges útja, és ha itt elakadás van, akkor elkezdődnek a tragédiák.

Nézzük így **Sámson és Delila** történetét! Sámsonnak volt küldetése, volt célja, és ezt a robosztus, hatalmas embert igenis a szexualitás is hajtotta. Csodálatos alakja az Ótestamentumnak ez a nagy erejű Sámson, aki Istentől jegyzett ember, megjelölt ember, lefoglalt ember, és ugyanakkor a nők bolondja volt. Sámson tragédiája ott kezdődött, hogy a célt alárendelte a motornak, és valami

különös vonzódással mindig a másik táborból kereste a nőket. Nem azokat kereste, akik a cél felé vitték őt, hanem akik szembefordultak a céllal. És Delilában megtalálta azt a valakit, azt a partnert, aki nagyon jól tudott manipulálni a szerellemmel. Ez ma este az egyik fájdalmasan fontos szó. A szerellemmel nagyszerűen lehet manipulálni. Itt van előttünk Delila: addig gyötörte, addig zaklatta, addig sírt, addig fárasztotta Sámson, amíg az halálosan belefáradt ebbe a „szerelmi” életbe. Nyilván eközben vaskosan élték a szerelmi életet, miközben Sámson halálosan megunt a zaklatást, és végül is Delila manipulációja győzelemre jutott, Sámson pedig a végén ott állt kiszúrt szemekkel. Rabszolgaként forgatta a malmot Gázában.

Míndez egy megrendítő szimbólum. Többet ér, ha ez „csak” mítosz, mint ha egyszerűen történelem. Mert ha ez mítosz, akkor az emberlét végső felismerései sűrűsödnek bele ebbe az egy történetbe. De hát mindegy: biztosan volt egy Sámson nevű nagy erejű ember, akinek így alakult az élete, ahogyan az Ige leírja. De mondom: hallatlanul gazdag szimbólum is, és arra utal, hogy milyen nagy erő a szerelmi élet, a szexualitás, és hogyan lehet manipulálni vele.

A legtöbb tragédia a szerelmi élet területén éppen abból adódik, hogy igazában nem szerelemről van benne szó, hanem *manipulálásokról*. Sokszor jóhiszemű, sokszor egyenesen gyógyító manipulálásokról. Amikor ezt a szót használom, hogy „manipulálás” a szerelmi életben, akkor megint nem durván határolom el a dolgot. Azt mondom, hogy van jó része is a dolognak, de egy bizonyos ponttól kezdve ez már árulás a lényeg ellen, a szerelem elárulása.

Testvéreim, akár hiszitek, akár nem, a legtöbb szerelemben igazában nem szerelemről van szó, hanem valami másról. Aki egy kicsit ért a lélektanhoz, a mélylélektanhoz, az nagyon jól tudja, hogy a legtöbb szerelemnek *csak a látszata* az, hogy „szerelem”. A mélységben igazában valami egészen másról van szó.

Egyszerű dolgot mondok: Például ott van az, hogy rettenetesen egyedül vagyok, akárki jöjjön már, akár az utcasarokról, csak ne legyen egyedül! Úgy néz ki, hogy szexualitás, szerelem, pedig alapjában véve a *megoldatlan élet*, a magányosság az, ami ott van valóságos erőként a szerelmi játék mögött.

De ennél sokkal bonyolultabb esetek is vannak. Van olyan szerelem, amelyben nem a két partnerről van szó, hanem a férfiről és – mondjuk – a meghalt anyjáról. Anyát keres, anyaéhségben szenved a férfi. Amit az anyjától nem tudott megkapni annak idején, nem kapta meg a cirógatást, a melegséget, azt szeretné most megkapni. És ezért amikor nőt választ, igazában anyát választ. Anyapótlékot választ magának, és lejátssza az életet még egyszer. Úgy tűnik, mintha szerelemről lenne szó, pedig nem! Egy *„anyajáték”* megismétléséről van szó, és az a szegény nő nem érti, hogy ami jó, az miért jó; ami rossz, az miért rossz, hiszen nem öröla van szó. Ő csak egy figura, akiben a férfi az anyát akarja megélni. És így tovább...

Megismétlem: ahogy figyelem az embereket, előbb-utóbb kiderül, hogy a szerelmi konfliktusokban igazában nem is szerelemről van szó, és nem szerelmi konfliktusokról. Nagyon sok ember a csődélményét – hogy nem megy az élet – egy nagy szerellemmel akarja *kárpótolni*. Egy nagy szerelemben akarja kárpótolni magát azért, ami a külső világban nem sikerült. Nagyon sok ember az agresszivitásához keres alanyt, akiben azt kiélheti. Ez a patriarchális rendszerű házassági szisztéma, amelyben itt és ma élünk, ez lehetőséget ad a férfik-

aknak arra, hogy kiéljék az agresszivitásukat a nőknél, egészen odáig, hogy megpofozzák őket, megrugdossák őket, még akkor is, ha esetleg terhesek. Időnként ilyen esetek kerülnek elélem! Házasság? Szerelem? Gyakran nem más, mint *személyiségzavar*. Súlyos személyiségzavar, amely például az agresszivitás vágyában mutatkozik, az él a szerelem, a házasság mögött.

Tudomásul kell vennünk, hogy a szerelemben rettenetesen kevés a szerelem, és rettenetesen sok az idegen anyag. A kártyások tudják, hogy mi az, hogy Jolly Joker. Ami éppen hiányzik, arra nagyon jó a Jolly Joker. Hát sajnos a szerelem is lehet a valóságban ilyen *Jolly Joker*. Ami éppen hiányzik, annak a pótlására, helyettesítésére akarják felhasználni. Anya hiányzik? Akkor ő lesz az! Sikerélmény hiányzik? Akkor szolgáltatson ő azt! Jolly Joker, nem szerelem! Ez tragikus dolog, hogy az Isten valami csodálatos ajándékot adott, ahogy a férfi és a nő egymásra találhat, és egymást a megváltozás útján segítheti, és ehelyett az elakadás „szép” fixálása történik.

Tehát még egyszer vissza ehhez a szóhoz, hogy „manipulálás”: a szerelem kiváló lehetőség arra, hogy manipuláljuk egymást. Nehéz itt *határt vonni*, hogy meddig egészséges, honnan kezdve beteg a dolog. Én így vonnám meg a határt, Testvéreim: Ha egy nő a férfit *a növekedésében elakasztja* azzal, hogy szerelmes, cirógatja, vigasztalja, akkor elárulja azt az életet, azt a szerelmet. Az paráznság. Manapság bizony elég sok ilyen esetet is látok, hogy fiatal férfiak csupa reménnyel, tudománnyal, lelkesedéssel elindulnak a pályájukon, aztán kapják a pofonokat, a hátratételeket, és összeomlanak. Nincs kedvük tovább csinálni! És akkor menekülnek: az egyik belemenekül az alkoholba, a másik belemenekül a szerelemben, nőügyekbe. És az a nő, aki azt mondja: „Jaj, de jó, zsákmányt kaptam”, és örül annak, hogy a férfit az életben szerzett kudarc odaköti, odaláncolja hozzá, az ilyen nő parázna nő akkor is, ha történetesen felesége annak a férfinak. Ahelyett, hogy erőd adna neki, hogy „Gyerünk csak vissza a küzdőtérre! Megsimogatlak, megcirógatlak, megölellek, de aztán vissza a küzdőtérre, és csináld a dolgokat! Ne add olyan olcsón az életet!” Ez a szerelem szép szolgálata. De amikor zsákmányul esik egy férfi a nőnek, és a nő boldogan cirógatja és kiszolgálja és melengeti, csak hogy az övé maradjon, az elárulása a szerelemnek, s az én megítélésem szerint az nagyon súlyos esete a paráznságnak.

Ezek a gondolatok megint csak visszavezetnek bennünket oda, hogy hát mik is az életnek az alapvető törvényei? Mert ezt az egész szexualitás-ügyet is *be kell igazítani* az élet alaptörvényei közé. Mik az életnek az alaptörvényei? Most csak egyet mondok. Nagyon sok ilyen alapvető törvénye van az emberlétnek, de most csak egyet mondok. Két fontos tényező szükséges ahhoz, hogy harmonikus legyen az ember élete: az egyik a cél, a másik egy társ, aki segít engem ennek a célnak a megvalósításában. *Cél és társ*.

Megint csak visszatérek Sámsonhoz és Delilához. Itt pontosan szembefordul egymással a kettő. Sámson életének van célja. Kellene neki egy nő, aki ezt a célt érti, magára veszi. Ehelyett van egy nő, aki szembefordul a céllal, és Sámson tönkremegy ebben a feszültségben. Tehát az emberlétnek egyik alapvető törvénye az, hogy legyen értelme az életnek, és legyen egy társ, aki segít engem ennek az értelemnek a megvalósításában. Na most, itt megint lehet egy kicsit játszani ezzel a két fogalommal, de komolyan játszani: *Mit ér a cél társ nélkül?* Vannak magányos emberek, akik megszállottjai

a célnak, és társ nélkül is meg tudják valósítani, de ezek rendkívüli emberek. Az Isten rendje az átlagember számára – a mi számunkra – az, hogy cél és társ!

Létezik azonban olyan is, hogy társ van, és olyan jó a társammal együtt lenni, hogy **nem is érdekel már a cél**. Ez az élet elárulása. A társsal megélt gyönyörűség feledteti a célt. De az is rossz, ha valaki a célnak a megszállottja, és a társ hiányzik mellőle. Nem vitatom, hogy van Istennek hatalma, hogy különleges elhívásban valakit fölkészítsen a célnak olyan szenvedélyes szolgálatára, hogy nem kell hozzá társ! Pál apostol ilyen volt! Péter apostol már nem ilyen volt, Péter apostolnak felesége volt, amint olvassuk az Igéből. De valóban lehetnek, akiknek Isten ad ilyen küldetést, de kevesen vannak, sokkal kevesebben, mint ahányat rákényszerítenek ilyen életformára.

Megvallom nektek, Testvéreim, nagyon tisztetem a Vigilia című folyóirat szerkesztőségét, hogy az egyik régebbi számában közölte Teilhard de Chardinnek a levelezését. **Teilhard de Chardin** Kínában – többek között száműzetésben – végezte csodálatos munkáját, és én magam is hosszú ideig azt mondtam, hogy csodálatos ember volt ez a Chardin! Megértés nélkül, elismerés nélkül, messze idegenben ő, ez a csodálatos, kultúralt francia szellem a század eleji Kínában, hogy tudta az életet elviselni?

Aztán a levelezésből kiderült két dolog. Az egyik az, hogy nem tudta elviselni, mert igenis súlyos idegösszeomlásokat kapott. A másik az, hogy ha tudta is viselni, azért, mert volt egy nő, messze Kínától, Franciaországban, akivel levelezett, és a vele folytatott levelezéséből erőket kapott. Nagy misztérium ez. Nem tudom a részleteket, de így volt. Ha az ember ezt nem látja közelről, akkor ezt mondja, hogy „Lám, itt van az isteni elhívás”. Hát, Testvéreim, nagyon csöndesen, becsületesen kell ezeket az „isteni” elhívásokat is megnézni. Akkor kiderül, hogy igen, van ilyen, de azért az Isten rendje, alapvető rendje az, hogy van célja az életnek, és van társ, aki segít engem ennek a célnak a megvalósításában.

Ez a kettő még úgy is összevethető egymással, hogy **ahol nincs cél, ott rendkívül megnő a társ jelentősége**. Betegesen megnő a társ jelentősége. Ezt annak idején a saját lányaimon meg a barátnőiken figyeltem meg, amikor nőttek, tizenévesek voltak, bontakozott bennük az érdeklődés, a szellem. Jártak a barátnőik hozzánk, figyeltem (ez rendkívül egyszerű megfigyelés és igazság): ha valakit érdekelt az irodalom, ha valaki muzsikált,

ha valaki operaházba járt, ha valaki könyveket vett ki a könyvtárból, ha valakit megbabonázott egy tudomány, ha valaki alkotni akart, akkor a fiúügyek nem voltak olyan fontosak. Ha valakit nem érdekelt az irodalom, nem akart alkotni, nem akart tanulni, csak táncolni, táncolni – rettenetesen megnőtt a fiúk jelentősége. Teljesen egyszerű dinamikai képlet ez. Az Úristen úgy rendezte az emberi életet, hogy legyen célja, legyen alapvető lendülete, és ebbe tagolódjék be társként, segítőtársként a másik. Ha nincsen ez az alapvető lendület, akkor marad **a társkeresés históriája**, a magányosság rémülete, az életnek az üressége. Nem lehet büntetlenül vétetni az Isten rendje ellen.

Egy idegen szón is gondolkodom, hozom és mondom is. Ezt a szót az orvosok használják, így hangzik: **homeosztázis**. Összetett görög szó, lényegében **egyensúlyi helyzetet** jelent. Általában a testi életre vonatkoztatják. Az egészséges ember homeosztázisban él. Vagyis ha nagyon melegre megy, akkor izzad, mert a test hűteni akarja magát; ha nagyon hideg van, akkor libabőrös lesz, és gyorsul a vérkeringés, hogy az ember tartsa a maga hőmérsékletét, egyensúlyi helyzetét. A testbe be vannak építve a különböző szerkezetek, amelyek az egyensúlyi helyzetet tartják.

Nos hát, Testvérek, az a meggyőződésem, hogy belül is van, vagy lehetséges egy homeosztázis, **a szellemi életben is** lehetséges egy bizonyos egyensúlyi helyzet, és ehhez kell a férfinak és a nőnek az összjátéka. A szellemi homeosztázishoz kell a férfinak és a nőnek az összjátéka. Ahogy mondja is a Prédikátor könyve: Ha

elesnek is, az egyik felemeli a társát. Ha fázik az egyik, melengeti a másik. Van szellemi homeosztázis, és erre kölcsönösen segítenie kell egymást a férfinak és a nőnek. Ez a lehetőség is benne van a szexualitásban, sőt egyik drága ajándéka. Örökké billegő, tántorgó szellemi életünket stabilizálja, egyensúlyba hozza az, ha egy megfelelő társ segít nekünk ebben.

Csak hogy ez sem ilyen egyszerű ám, Testvéreim! A homeosztázisnak, a szellemi egyensúlynak megfigyelés szerint **három tényezője van**. Nem egyszerűen csak férfi és nő! Három tényező összjátéka kell ahhoz, hogy stabil egyensúlyban legyen a szerelmi életünk. Az egyik: kell egy bizonyos „*én-kultúra*” – önmagammal is foglalkozni kell, megismerni magamat, leszállni önmagam belső mélységeibe. A másik: „*én-te kapcsolat*”, a harmadik egy bizonyos csoportélmény, egy „*mi-kapcsolat*”. Ott remélhető egészséges emberi élet, ahol ez a három működik. Tehát ahol befelé önmagát is egyre inkább érti, ismeri az ember, aztán egy partnerrel kapcsolatban van, de nem bújnak el a maguk boldog szerelmében ketten, hanem betagozódnak egy mi-kapcsolatba.

Ha ezt részleteznénk, akkor feleletet kapnánk arra a furcsa paradoxonra, amit most még szeretnék elmondani. Ez a szerelmi életnek egy **különös paradoxonja**. Igazában csak egészséges személyiségeknek kellene, vagy lenne szabad szerelmi életet élni. Igen ám, de szerelmi élet kell ahhoz, hogy valaki egészséges személyiséggé nőjön. Érzitek a paradoxont? Igazában integrált személyiségek, egészséges személyiségek alkalmasak arra, hogy gazdag szerelmi életet éljenek. Igen ám, de partner kell ahhoz, hogy az ember személyiségében növekedjék. Tehát először alkalmatlan vagyok rá, és mégis próbálgatom. Megütöm a bokámat, nem sikerül, de közben segítjük egymást. Itt van a lényeg, hogy segítjük egymást, és megyünk a megváltozás felé.

A szerelmi életnek, mondom, van öncélja is – itt az *egyházak revidéálták régebbi álláspontjukat*. A katolikus egyház nagyon merev volt. Régebbi álláspontja ez volt: csak akkor „tisztá” a szerelmi kapcsolat – a házasságon belül is! –, ha célja a gyermeknemzés. A protestánsok nem voltak ilyen merevek, de ők is revidéálták azt a régebbi álláspontot, amely szerint a szerelmi életben fenyegeti az embert a legnagyobb bűn, itt lappang valahol a bűnök bűne. Ezeket az álláspontokat revidéálta az egyház, és ma már a katolikus és a protestáns egyházban egyaránt elismerik, hogy a szerelmi életnek van öncélja. A kiteljesedett emberi élet megélése, a boldogság megélése egy elmélyült testi-lelki-szellemi közösségben. Igenis van célja. Ennyiben revidéálta a keresztyénség az aszketikus, nem biblikus, Jézusra nem visszavezethető álláspontját.

De azért tovább kell menni, és valljuk – legalábbis én vallom, és hiszem, hogy velem együtt a keresztyénség nagy része is vallja –, hogy ebben az elmélyülő, egymással való közösségben sem szabad a végső beteljesedést látni, hanem **meg kell változni**. Igenis, továbbra is változni kell. József Attilának van egy szép verse: „Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén / nagyon meg tudtam szeretni veled” (Gyermekké tettél). Az a lényeg, hogy nagyon szeretlek téged, hiszen magamat is megszerettem, miközben téged szeretlek. Egyszerű szóval ez azt jelenti, hogy a magammal békétlen valóm, meghasadt valóm a veled való szerelemben megbékélt önmagával is. A veled való szerelemben magam egészzé lettem. Ez az egyik állomás, és innen még lehet tovább, tovább menni a változásban.

Ez tehát az én végső szavam ezen az estén, Testvéreim, hogy ajándék a szerelem, önmagában érték. E földi életre méretezve egyedülálló, különös ajándék, de **túl-utal önmagán**. És ez a túl-utalás ebben a szóban jelölhető, hogy megváltozás! Egymást segíteni, magasabb-magasabb fokra odáig, hogy Krisztus megmutatkozzék külön-külön bennünk is, együttesünkben is, és a szolgálatunkban, a küldetésünkben is.

Régen játszottak egy szép filmet, aminek ez volt a címe: Isten után az első. Igen, a szerelmi élet az első helyre kerülhet: Isten után az első helyre. Valahol itt van a keresztyén gondolkodásban, keresztyén életben a szerelemnek az elhelyezkedése, az Istentől rendelt helye: **Isten után az első!** Jézus Krisztusra nézek, és Jézus Krisztusra nézve igyekszem a társammal egyre inkább a Jézus Krisztushoz hasonlítani.

Idézzük még egyszer emlékezetünkbe a tragikus esetet: Sámson és Delila. A szerelem mint a manipuláció döbbenetes lehetősége. És itt van a beteljesedés: **együttesen megváltozni**, segíteni egymást.

Még egy gondolatot befejezésül. Így szoktam mondani régebben – a szerelem iskola. Két fő tantárgy van a szerelemben. Egyik az élet, a másik a halál. A szerelem iskolájában lehet életet tanulni, és lehet halált tanulni. Mindjárt mondom is, hogyan alakul ez a tantárgy, hogy a szerelemben lehet **életet tanulni**. Ennek a formulája az, hogy: „Szeretlek téged, mert olyan vagy!” Az „olyan”-ban a te értékeid vannak. Szeretlek téged, mert olyan vagy – kedves vagy, szép vagy, türelmes vagy, szeretsz! Gyönyörűség számomra, hogy szeretlek. Meggazdagodom azáltal, hogy szeretlek! Szeretlek téged, mert olyan vagy! Ez az élet iskolája a szerelemben.

De nagy baj, ha csak ez van. Kell a másik rész is: **a halál iskolája**, a keresztyén szeretet. Ennek a formulája pedig az, hogy „Szeretlek téged, mert vagy!” Itt már nincs az, hogy „olyan”! A létedet elfogadtam, a léted fontos számomra. Most már a létedre irányul bennem az erőmozgás. Figyeljük meg ezt a kettőt: „Szeretlek, mert olyan vagy!” Odamegy a szerelem, és visszahat rám, és nekem nagyon jó. Szeretlek, mert olyan vagy. Ez az élet iskolája. Isten engedi ezt! Szabad ezt csinálni, de abban a dialektikus feszültségben, hogy egyfelől szeretlek, mert olyan vagy, s az nekem nagyon jó; másfelől szeretlek, mert vagy, és engem Isten neked adott ajándékkal, és én is adom magamat ajándékkal neked. Ez a halál iskolája a szerelemben. Ahol ez **a kettő együtt** működik, ott lehet valamiféle keresztyén szerelemről beszélni.

Aldjon meg Isten minket, Testvéreim, hogy a sok tragikus lehetőség között megtaláljuk ezt a keskeny utat: az „agapének”, az **isteni** szeretetnek a hozzáadását a természetből való szerelemhez. Mindegyikünkben megvan az „erosz” képessége: „szeretlek, mert olyan vagy”. Aldjon meg Isten, hogy ehhez hozzáadjuk azt a bizonyos agapét, az isteni szeretetet, amelynek a lényege az, hogy „szeretlek, mert vagy”!

És utoljára a nagy evangéliumot: **Isten agapéval szeret minket!** Nem azért szeret, mert ilyenek vagyunk, vallásosak vagyunk, megtértünk és szentek vagyunk. Nem így szeret minket az Isten. Szeret minket, **mert vagyunk!** Fogadd el, Testvérem, hogy ez az isteni szeretet érvényes rád mindenféle emberi szerelemtől függetlenül. Árva vagy, avagy boldog szerelmes vagy: az Isten szeret, mert vagy! És **amennyire** ebből átéltél valamit, úgy leszel jobban-jobban alkalmas a szerelemre, a gazdag szerelemre – erre az életet kiteljesítő, a megváltozások lépcsőfokait megjáró, életben-halálban-feltámadásban bővelkedő, csodálatos isteni ajándékra, emberi élményre.